

Iwona Grzegorzewska*

POSTRZEGANE RELACJE RODZICE-DZIECI A REALIZACJA ZADAŃ ROZWOJOWYCH OKRESU DORASTANIA

Adolescencja jest okresem życia między dzieciństwem a dorosłością. Po stabilnym okresie dzieciństwa następuje czas intensywnych przemian, którym podlega większość procesów rozwoju, wzajemnie ze sobą powiązanych. Adolescencja stanowi szczególny przedmiot zainteresowania psychologów, między innymi ze względu na wzrastające niebezpieczeństwo podejmowania zachowań ryzykownych. Jak dowodzą wyniki prowadzonych badań, relacje między rodzicami a dorastającymi są ważnym czynnikiem determinującym funkcjonowanie młodych ludzi w wieku dojrzewania¹. Istotnym elementem tych relacji jest sprawowanie funkcji rodzicielskich określane jako *parenting practices* – specyficzne społeczne zachowanie dorosłego, które możemy obserwować, gdy rodzic kontaktuje się ze swoim dzieckiem. Kluczowe elementy tej aktywności to miłość (wsparcie) i dyscyplina (kontrola)².

Przywiązanie dziecka do rodziców, wyłączone i intensywne we wcześniejszych okresach rozwoju, w okresie dorastania ulega zmianie. Proces zmiany nie zawsze przebiega prawidłowo. Wpływ na to mają zarówno różne cechy charakteru i różne mechanizmy obronne jednostek, jak i zróżnicowane historie ich życia, co w konsekwencji może prowadzić do mało społecznie akceptowanych zachowań, takich jak negatywizm, wyolbrzymiony smutek czy epizodyczne akty agresji. Początki tych zachowań mogą być widoczne

***Iwona Grzegorzewska** – dr, psycholog, pracownik Zakładu Poradnictwa i Seksuologii UZ. Interesuje się zagadnieniami psychologii klinicznej dzieci i młodzieży. Jej zainteresowania naukowe koncentrują się wokół psychopatologii rozwojowej oraz terapii dzieci i młodzieży z zaburzeniami rozwoju. Jest autorką kilkunastu artykułów z tej dziedziny, m.in. *Doświadczenia życiowe jako źródło zdrowia lub zaburzeń w przebiegu rozwoju dzieci i młodzieży; Uwarunkowania realizacji zadań rozwojowych okresu dorastania*. Jest też psychologiem praktykiem, od kilkunastu lat udziela pomocy psychologicznej dzieciom i ich rodzicom.

¹D. BAUMRIND, *Effective parenting during the early adolescent transition*, [w:] P. A. COWAN, M. HETHERINGTON (red.), *Family transitions*, Hillsdale, NJ: Erlbaum 1991, s. 111-163.

²E. E. MACCOBY, J. A. MARTIN, *Socialization in the context of the family: Parent-child interaction*, [w:] E. M. HETHERINGTON (red.), *Handbook of child psychology*, t. 4, *Socialization, personality, and social development*, New York 1983, Wiley, s. 1-101.

w okresie wcześniejszym, natomiast w fazie dorastania ulegają wyraźnemu nasileniu. Szczególne trudności można obserwować w rodzinach dysfunkcyjnych. Na przykład w rodzinach z problemem alkoholowym zagadnienie dysfunkcyjności dotyczy w dużej mierze niedoborów w zakresie sprawowania funkcji rodzicielskich³. Nadużywanie alkoholu przez rodzica oddziałuje na dzieci poprzez przerwanie podstawowych funkcji rodzicielskich. Niezależnie od tego, czy pije ojciec czy matka, emocjonalne napięcie u obojga rodziców zakłóca ich zdolność do sprawowania opieki i tworzenia dzieciom prawidłowego środowiska rozwojowego. Nie we wszystkich rodzinach z problemem uzależnienia relacje rodzic-dziecko są zaburzone w jednakowym stopniu, jednak zdecydowana większość pijących ojców ma trudności w zajmowaniu się dziećmi i efektywnym sprawowaniu funkcji rodzicielskich. W okresie dorastania jakość relacji rodzic-adolescent stanowi istotny wskaźnik prawidłowego funkcjonowania młodzieży. W literaturze często wskazuje się, że istnieje ścisły związek między obniżaniem się poziomu funkcjonowania adolescentów i ujawnianiem objawów psychopatologicznych a zaburzeniami stosunków rodzinnych. I odwrotnie: dość dobre funkcjonowanie w środowisku oraz względny brak objawów pozytywnie korelują z poprawnymi relacjami w rodzinie⁴.

Pośrednicząca rola zadań rozwojowych

Wiek młodzieńczy często jest określany jako czas „burzy i stresów”⁵. Najnowsze badania pokazują, że takie określenie adolescencji może być nieco przesadzone⁶, jednak faktem pozostaje, że wielu badaczy wskazuje ten etap rozwoju jako punkt krytyczny dla powstania wielu zaburzeń⁷. Istotną rolę w tym procesie odgrywają zadania rozwojowe, które już same w sobie, jak wskazują badania procesu rozwojowego, stanowią poważne wyzwanie dla adolescentów. Stąd ich realizacja, w porównaniu z innymi aspektami funk-

³R. J. ACKERMAN, *Children of alcoholics*, Simon & Schuster, New York 1983.

⁴Z. JUCZYŃSKI, *Wychowanie w aspekcie zdrowia psychicznego*, „Zagadnienia Wychowawcze a Zdrowie Psychiczne” 1985, nr 5-6, s. 23-39.

⁵R. MONTEMAYOR, *Parents and adolescents in conflict: All families some of the time and some families most of the time*, „Journal of Early Adolescence” 1983, nr 3, s. 83-103; D. JONES, R. FOREHAND, S. BEACH, *Maternal and paternal parenting during adolescence: forecasting early adult psychosocial adjustment*, „Adolescence”, Fall 2000, s. 55-68.

⁶V. GECAS, M. A. SEFF, *Families and adolescents: A review of the 1980s.*, „Journal of Marriage and the Family” 1990, nr 53, s. 700-706.

⁷N. B. EPSTEIN, D. S. BISHOP, L. M. BALDWIN, *McMaster model of family functioning: A view of the normal family*, [w:] F. WALSH (red.), *Normal family processes*, New York 1982, Guilford, s. 115-141; K. PASLEY, V. GECAS, *Stress and satisfactions of the parental role*, „Personal Guidance Journal” 1984, nr 2, s. 400-404.

cjonowania jest bardziej narażona na szkodliwe wpływy działające w otoczeniu jednostki⁸. Jednym ze znaczących czynników jest sprawowanie funkcji rodzicielskich, które – oddziałując na aktualnie realizowane zadania rozwojowe – mogą przyczyniać się do zdrowia psychicznego (czynniki ochronne) albo do wystąpienia nieprzystosowawczych wzorów zachowań (czynniki ryzyka), należących do dwóch podstawowych grup problemów natury psychicznej: eksternalizacji i internalizacji problemów⁹.

Realizacja zadań rozwojowych ma charakter transakcyjny i dwukierunkowy¹⁰. Transakcyjny charakter dotyczy hipotezy, że zakończone powodzeniem radzenie sobie z tymi zadaniami zwiększa prawdopodobieństwo osiągnięcia sukcesu na dalszych etapach rozwojowych i stwarza szansę dla prawidłowego rozwoju. Tym niemniej, niepowodzenia w realizacji zadań rozwojowych mogą zwiększać ryzyko funkcjonowania w sposób niedostosowany¹¹. Koncepcja transakcyjnego oddziaływania między zadaniami rozwojowymi dała możliwość zrozumienia wzajemnych relacji pomiędzy wrodzonym obciążeniem a stresem. Zgodnie z takim modelem zrozumienie dróg, na których młodzież pokonuje najistotniejsze dla danego etapu wyzwania rozwojowe może pomóc w wyjaśnieniu złożoności wywołanej działaniem wielu zmiennych. Oznacza to, że wiele problemów rozwojowych postrzeganych jest jako rezultat rozwojowej historii niepowodzeń w realizacji kluczowych zadań społecznych. Te niepowodzenia są potencjalnie podatne na wpływy w tym znaczeniu, że sukcesy w radzeniu sobie z wyzwaniami następnych etapów rozwojowych mogą skierować daną jednostkę na zdrowsze ścieżki rozwojowe.

Z perspektywy psychopatologii rozwojowej nikt nie spodziewa się, że dzieci z rodzin dysfunkcyjnych będą prezentować taki sam poziom funkcjonowania jak dzieci z rodzin zdrowych. Raczej oczekuje się, że możliwe są różne wzorce zachowania (dostosowane bądź niedostosowane). Istotną rolę

⁸L. STEINBERG, *Autonomy, conflict and harmony in the family relationship*, [w:] S. FELDMAN, G. ELLIOT (red.), *At the threshold: The developing adolescent*, Cambridge 1990, MA Harvard University Press, s. 255-276.

⁹D. CICHETTI, F. A. ROGOSCH, *Equifinality and multifinality in developmental psychopathology*, „Developmental and Psychopathology” 1996, nr 8, s. 597-600; L. CIERPIAL-KOWSKA, H. SĘK, *Zdrowie i zaburzenia z perspektywy rozwojowej i procesualnej. Próba integracji podejścia salutogenetycznego i patogenetycznego*, [w:] H. SĘK, T. PASIKOWSKI, (red.), *Psychologia zdrowia: teoria, metodologia i empiria*, Poznań 2006, Bogucki Wydawnictwo Naukowe, s. 21-40.

¹⁰M. WINDLE, P. T. DAVIES, *Teoria rozwojowa i związane z nią badania*, [w:] K. E. LEONARD, H. T. BLANE (red.), *Picie i alkoholizm w świetle teorii psychologicznych*, PARPA, Warszawa 2003, s. 209-254.

¹¹L. A. SROUFE, *Psychopathology as an outcome of development*, „Development and Psychopathology” 1997, nr 9, s. 251-268.

odgrywa tu bowiem poziom realizacji zadań rozwojowych, który w przebiegu rozwoju pełni funkcje pośredniczącą¹².

Problematyka badań

Z perspektywy zmian zachodzących w okresie dorastania, zwłaszcza w odniesieniu do relacji rodzic-dziecko, jak i znaczącej roli sprawowania funkcji rodzicielskich w procesie wypełniania zadań rozwojowych, szczególnie interesująca jest odpowiedź na pytanie, jak adolescenti postrzegają swoje relacje z matką i ojcem oraz czy sprawowanie funkcji rodzicielskich w okresie dorastania dalej pełni znaczącą rolę w rozwoju dziecka. W niniejszej pracy zdecydowano się na zbadanie relacji rodzice-dziecko w oczach adolescentów z dwóch środowisk. Pierwsza grupa to dorastający z rodzin funkcyjnych, w których nie stwierdzono istotnych czynników mogących zaburzać klimat i prawidłowe funkcjonowanie rodziny. Druga grupa to adolescenti z rodzin alkoholowych, w których dorastanie jest potencjalnie utrudnione ze względu na chorobę alkoholową jednego z rodziców (w tym przypadku wybrano tylko ojców). W konsekwencji celem prezentowanych badań była odpowiedź na dwa zasadnicze pytania: po pierwsze, w jaki sposób dorastający z różnych rodzin postrzegają swoje relacje z rodzinami; po drugie, czy postrzegane sprawowanie funkcji rodzicielskich ma wpływ na poziom realizacji zadań rozwojowych adolescentów.

Osoby badane

Badania przeprowadzono w dwóch grupach porównawczych: (1) grupa dzieci z rodzin funkcyjnych oraz (2) grupa dzieci pijących alkoholików. Przebadano łącznie 61 osób, uczniów szkół ponadgimnazjalnych wieku 17-18 lat.

Metody badawcze i procedura badania

Kwestionariusz Postrzeganego Sprawowania Funkcji Rodzicielskiej (KSFR) służy do pomiaru oceny przez dorastających relacji rodzice-dziecko w dwóch wymiarach, tj. więź i kontrola. Kwestionariusz wydaje się cechować dobrymi parametrami psychometrycznymi. Współczynniki rzetelności dla obu podskal, zarówno w wersji dla ojców jak i dla matek, przybierają wartości z przedziału 0,89-0,97. Trafność testu wykazano metodą sprawdzania różnic międzygrupowych. Uzyskano zadawalające rezultaty¹³.

¹²M. WINDLE, P. T. DAVIES, *op. cit.*

¹³I. GRZEGORZEWSKA, *Realizacja zadań rozwojowych okresu dorastania przez dzieci leczących się alkoholików*, niepublikowana praca doktorska, UAM, Poznań 2006.

Kwestionariusz Realizacji Zadań Rozwojowych służy do pomiaru poziomu realizacji zadań rozwojowych adolescencji. Kwestionariusz ten cechują dobre parametry psychometryczne. Współczynniki rzetelności, określone na grupie 120 osób, przybierają wartości z przedziału 0,77-0,92. Trafność testu wykazano metodą sprawdzania różnic międzygrupowych. Uzyskano zadowalające rezultaty¹⁴.

Badania prowadzone były indywidualnie i polegały na wypełnieniu zestawu kwestionariuszy. Badanych poinformowano o anonimowości badania i o tym, że zebrane dane w żadnym wypadku nie będą udostępniane osobom trzecim.

Wyniki badań

Celem prezentowanych była m.in. odpowiedź na dwa zasadnicze pytania: czy istnieją różnice międzygrupowe w zakresie spostrzeganego sprawowania funkcji rodzicielskich oraz czy istnieją korelacje między oceną relacji rodzice-dzieci a poziomem realizacji zadań rozwojowych okresu dorastania. Istotność różnic między grupami badawczymi weryfikowano za pomocą jednoczynnikowej analizy wariancji uzupełnionej testami *post hoc* Tukeya, natomiast analizy korelacyjne oparto na współczynnikach korelacji.

Porównanie zmiennych ze względu płeć

Przed przystąpieniem do właściwych analiz statystycznych zdecydowano się na sprawdzenie różnic w poziomie wyszczególnionych zmiennych: zadania rozwojowe oraz sprawowanie funkcji rodzicielskich ze względu na płeć.

Rezultaty analiz zaprezentowano w tabeli 1.

Okazało się że w badanej grupie nie wystąpiło zróżnicowanie w zakresie zmiennych niezależnych i zależnych ze względu na zmienną płeć. Zatem w dalszej części analiz grupy są traktowane w sposób całościowy.

Różnice międzygrupowe

W pracy podjęto próbę wyjaśnienia, czy w rodzinach z problemem alkoholowym następują zmiany na poziomie sprawowania funkcji rodzicielskich. Pomiarów sprawowania funkcji rodzicielskich dokonano w zakresie dwóch wymiarów: więź i kontrola. Postawiono hipotezę, że dzieci alkoholików różnią się od dzieci z rodzin nieproblemowych w odniesieniu do zmiennej: sprawowanie funkcji rodzicielskich. Założono, że różnice będą na tyle istotne, że będą dostrzegane przez dziecko.

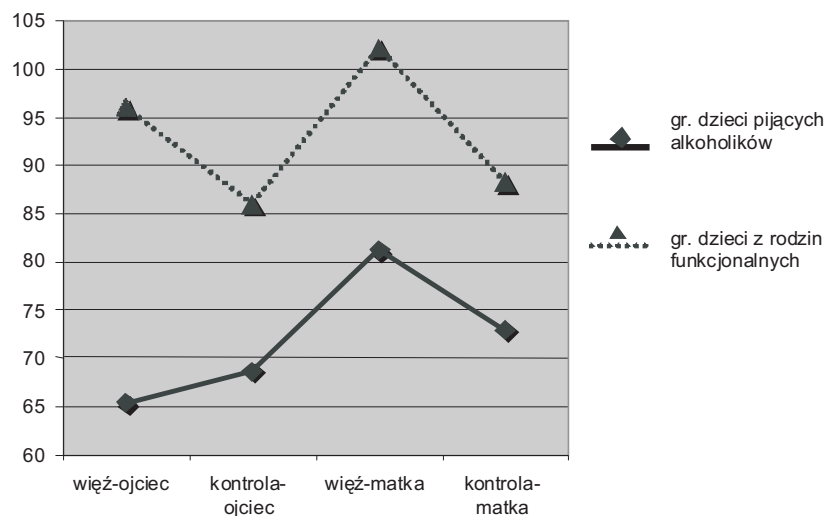
¹⁴ *Ibidem*.

Tabela 1

Testy istotności różnic międzygrupowych – porównanie poziomów zmiennych ze względu na płeć

Zmienne		Chłopcy		Dziewczęta		Test t równości średnich		
		Średnia	Odchylenie standardowe	Średnia	Odchylenie standardowe	t	Df	Istotność (2-str.)
Sprawowanie Funkcji Rodzicielskich	wieź-ojciec	81,31	28,727	85,53	28,508	-,752	89	,454
	kontrola-ojciec	78,33	21,902	78,50	19,607	-,038	89	,970
	wieź-matka	92,07	23,087	95,83	25,102	-,743	89	,459
	kontrola-matka	81,73	16,935	86,48	16,810	-1,341	89	,183
Zadania Rozwojowe	Kontakty z rówieśnikami	22,00	3,536	22,89	3,737	-1,168	89	,246
	Niezależność od rodziców	78,33	21,902	78,50	19,607	-,038	89	,970
	Planowanie przyszłości	92,07	23,087	95,83	25,102	-,743	89	,459
	Ogólny poziom realizacji zadań rozwojowych	81,73	16,935	86,48	16,810	-1,341	89	,183

Analizując uzyskane wyniki badań można stwierdzić, że najlepiej swoje relacje z rodzicami postrzegają młodzi ludzie z rodzin funkcjonujących prawidłowo (por. wykres 1). W ich oczach najlepsze relacje mają z matką ($M^1 = 102,13$; $SD = 22,89$; $M^2 = 88,23$; $SD = 15,87$)¹⁵, z nią utrzymują najlepsze więzi, czują się wspierani i akceptowani. To również matka najlepiej sprawuje kontrolę nad ich zachowaniem.

Wykres 1. Sprawowanie funkcji rodzicielskich w wyróżnionych grupach badawczych.

Źródło: opracowanie własne.

Na dobrym poziomie (choć niższym niż u matki) młodzi ludzie postrzegają jakość sprawowania funkcji rodzicielskich przez ojca, zarówno na poziomie więzi, jak i kontroli ($M^1 = 96,03$; $SD = 21,73$; $M^2 = 85,87$; $SD = 18,25$). Przy czym adolescenty z tej grupy generalnie wyżej oceniają swoje relacje na poziomie więzi niż kontroli, co wskazuje na specyfikę tego okresu rozwoju, która charakteryzuje się zwiększeniem samodzielności i odpowiedzialności młodych osób w porównaniu z wcześniejszymi fazami.

Natomiast młodzież z rodzin alkoholowych charakteryzuje się niższymi wynikami w zakresie postrzeganej więzi i kontroli, zarówno ze strony ojca ($M^1 = 65,35$; $SD = 26,89$; $M^2 = 68,77$; $SD = 19,32$), jak i matki ($M^1 = 81,26$; $SD = 20,36$; $M^2 = 72,94$; $SD = 15,3$; $p < 0,05$). W ocenie adolescentów najgorszy kontakt z dzieckiem w okresie dorastania, w porów-

¹⁵ M^1 – więź; M^2 – kontrola

naniu z pozostałymi badanymi, mają pijący ojcowie. Ich też charakteryzuje najniższy poziom sprawowanej kontroli i słaba umiejętność utrzymywania konsekwentnej dyscypliny w procesie wychowawczym.

Tabela 2

Sprawowanie funkcji rodzicielskich – porównania wielokrotne grupy dzieci z rodzin nieproblemowych i grupy dzieci pijących alkoholików

Sprawowanie Funkcji Rodzicielskich	(I)grupa	(J) grupa	Różnica średnich (I-J)	Błąd standardowy	Istotność
więź-ojciec	gr. dzieci pijących alkoholików	gr. z rodzin funkcjonalnych	-30,678(*)	6,527	,000
kontrola-ojciec	gr. dzieci pijących alkoholików	gr. z rodzin funkcjonalnych	-17,092(*)	5,010	,003
więź-matka	gr. dzieci pijących alkoholików	gr. z rodzin funkcjonalnych	-20,875(*)	5,752	,001
kontrola-matka	gr. dzieci pijących alkoholików	gr. z rodzin funkcjonalnych	-15,298(*)	3,840	,000

*) różnica średnich jest istotna na poziomie .05

Źródło: badania własne.

Celem kolejnego etapu analizy empirycznej było dokładne określenie, czy uzyskane różnice w wynikach średnich są istotne statystycznie. Istotność różnic między grupami badawczymi w zakresie zmiennych opisujących sprawowanie funkcji rodzicielskich weryfikowano za pomocą jednoczynnikowej analizy wariancji uzupełnionej testami *post hoc* Tukeya. Okazało się, że uzyskane różnice międzygrupowe są istotne statystycznie (por. tabela 2).

Uwarunkowania realizacji zadań rozwojowych

Następnym krokiem była odpowiedź na pytania o istnienie związku pomiędzy zmienną niezależną: postrzegane sprawowanie funkcji rodzicielskich a zmienną zależną: realizacja zadań rozwojowych. Analiza współzależności została oparta na współczynniku korelacji r-Pearsona.

Tabela 3

Uwarunkowania realizacji zadań rozwojowych – porównanie grupy dzieci alkoholików, grupy dzieci z rodzin funkcyjnych

Zadania rozwojowe	Grupa dzieci alkoholików	Grupa dzieci z rodzin funkcyjnych
Kontakty z rówieśnikami	Sprawowanie funkcji rodzicielskich przez matkę: więź $r=0,406^{(*)}$ kontrola $r=0,494^{(*)}$	Sprawowanie funkcji rodzicielskich przez ojca: więź $r=0,366^{(*)}$ kontrola $r=0,445^{(**)}$
Niezależność od rodziców	Sprawowanie funkcji rodzicielskich przez matkę: więź $r=0,331^{(*)}$ kontrola $r=0,490^{(*)}$	Sprawowanie funkcji rodzicielskich przez ojca: więź $r=0,572^{(**)}$ kontrola $r=0,522^{(**)}$
Planowanie przyszłości	Sprawowanie funkcji rodzicielskich przez matkę: kontrola $r=0,428^{(**)}$	Sprawowanie funkcji rodzicielskich przez matkę: więź $r=0,463^{(**)}$ kontrola $r=0,678^{(**)}$ Sprawowanie funkcji rodzicielskich przez ojca: więź $r=0,353^{(*)}$ kontrola $r=0,432^{(**)}$
Ogólny poziom realizacji zadań	Sprawowanie funkcji rodzicielskich przez matkę: więź $r=0,390^{(*)}$ kontrola $r=0,594^{(**)}$	Sprawowanie funkcji rodzicielskich przez matkę: więź $r=0,363^{(*)}$ kontrola $r=0,315^{(*)}$ Sprawowanie funkcji rodzicielskich przez ojca: więź $r=0,586^{(**)}$ kontrola $r=0,644^{(**)}$

^{*)} korelacja jest istotna na poziomie 0.05 (jednostronnie)

^{***)} korelacja jest istotna na poziomie 0.01 (jednostronnie)

Źródło: badania własne.

Uzyskane wyniki (por. tabela 3) wskazują na następujące uwarunkowania realizacji zadań rozwojowych przez dzieci z rodzin nieproblemowych: (1) zadanie: kontakty z rówieśnikami pozytywnie koreluje ze sprawowaniem funkcji rodzicielskich przez ojca w wymiarze więź i kontrola; (2) zadanie: niezależność od rodziców koreluje ze sprawowaniem funkcji rodzicielskich przez ojca w wymiarze więź i kontrola; (3) zadanie: planowanie przyszłości pozytywnie koreluje ze sprawowaniem funkcji rodzicielskich przez ojca w wymiarze więź i kontrola oraz matkę w wymiarze więź i kontrola.

W grupie dzieci alkoholików wykazano następujące korelacje: (1) zadanie: kontakty z rówieśnikami pozytywnie koreluje ze sprawowaniem funkcji rodzicielskich przez matkę w wymiarze więź i kontrola; (2) zadanie: niezależność od rodziców pozytywnie koreluje ze sprawowaniem funkcji rodzicielskich przez matkę w wymiarze więź i kontrola; natomiast (3) zadanie: planowanie przyszłości – z kontrolą sprawowaną przez matkę dziecka.

Podsumowanie

Analizując uzyskane wyniki badań można stwierdzić, że jakość sprawowania funkcji rodzicielskich wobec dorastających stanowi istotny element ich funkcjonowania. Mimo gwałtownych i intensywnych przemian dokonujących się we wszystkich sferach ich rozwoju, których celem jest m.in. osiągnięcie niezależności od rodziców, młodzi ludzie potrzebują dobrych relacji z rodzicami. Zaskakuje, że nie ma istotnych różnic w postrzeganiu relacji w zależności od płci. Zarówno chłopcy, jak i dziewczęta mają podobne spojrzenie na kontakty z rodzicami. Ich postrzeganie jakości sprawowania funkcji rodzicielskich jest zgodne z przewidywaniami. W rodzinach funkcjonujących prawidłowo dorastający wysoko oceniają oddziaływania wychowawcze wobec nich. Świadczy to o tym, że matki i ojcowie z rodzin funkcjonalnych są bardziej zainteresowani poznaniem dziecka, jego potrzeb i zainteresowań w porównaniu z rodzicami z grupy dzieci alkoholików, a w ich relacjach z dzieckiem jest więcej wsparcia, akceptacji, bliskości i gotowości do kontaktu. Wykazują się również dobrymi umiejętnościami w zakresie ustalania właściwej hierarchii w relacjach z dzieckiem. Są one związane z wysokim poziomem kontroli wyrażanej poprzez jasne oczekiwania, wyraźne reguły i dbałość nadzoru.

W prezentowanych badaniach ustalono, że istnieją różnice pomiędzy dziećmi nie alkoholików i dziećmi z rodzin funkcjonalnych w zakresie sprawowania funkcji rodzicielskich. Jednocześnie słuszne okazało się dodatkowe założenie o trwałości i wyrazistości tych różnic: badano bowiem nie rzeczywiste, ale postrzegane sprawowanie funkcji rodzicielskich. Oczywiście bar-

dzień jednoznaczne potwierdzenie trwałości zapewnić mogą dopiero badania podłużne.

Młodzi z rodzin alkoholowych bardzo nisko oceniają swoje relacje z rodzicami. Potwierdza to tezę, że alkoholizm powoduje wycofanie się rodzica z pełnienia podstawowych funkcji rodzicielskich¹⁶. Niezależnie od tego, czy pije ojciec czy matka, emocjonalne napięcie u obojga rodziców zakłóca ich zdolność do sprawowania opieki i tworzenia dzieciom prawidłowego środowiska rozwojowego. Jest to zgodne z powszechnym w literaturze poglądem, że współzależnienie dotyka wszystkie osoby, które pozostają w związkach z alkoholikiem.

Dokładna analiza uzyskanych średnich ujawnia charakterystyczny, powtarzalny dla wszystkich wymiarów sprawowania funkcji rodzicielskich wzorzec wyników. Okazało się, że w badanych grupach sprawowanie funkcji rodzicielskich przez matkę wobec dorastającego dziecka jest wyższe na poziomie więzi w porównaniu z wymiarem kontroli. Podobne relacje są charakterystyczne także dla ojców, za wyjątkiem alkoholików. Wiąż ojca-alkoholika z adolescentem jest bardzo słaba, przy równie niskim poziomie kontroli. W relacji z dorastającym dzieckiem rodzice z tej grupy badawczej przejawiają w zachowaniu mało wsparcia i akceptacji dla dziecka i jego działań. Zarówno ojciec, jak i matka (w porównaniu z grupą kontrolną) poświęcają dziecku mniej czasu i uwagi, koncentrując się głównie na negatywnych emocjach. Ich relacje można scharakteryzować jako pełne napięcia i dystansu, przy braku wzajemnej życzliwości i wyrozumiałości. Jednocześnie rodzice z grupy dzieci alkoholików mają najslabiej rozwinięte umiejętności wprowadzania dyscypliny opartej na konsekwencji i dbałości nadzoru. Brak efektywnej kontroli nad działaniami adolescenta prowadzi do obojętności i braku zaangażowania rodzica w sprawy dziecka (zazwyczaj dotyczy pijących ojców) albo do nadopiekuńczości i nadmiernej pobłażliwości (często dotyczy matek).

Charakteryzując zjawisko realizacji zadań rozwojowych okresu dorastania zastanawiano się też, czy konfiguracja rodzicielskich czynników jest zależna od charakteru środowiska rodzinnego (rodzina z pijącym alkoholikiem i rodzina bez problemu alkoholowego). Okazało się, że w każdej grupie badanych istnieje inny układ predyktorów warunkujących osiągnięcie zadań rozwojowych.

W grupie dzieci alkoholików do najważniejszych czynników zaliczono jakość sprawowania funkcji rodzicielskich przez matkę (zwłaszcza w wymiarze: kontrola). Pozostałe zmienne w tej grupie są mniej istotne dla analizowane-

¹⁶R. J. ACKERMAN, *op. cit.*

go zjawiska. Uzyskane wyniki sugerują, że w dysfunkcjonalnych rodzinach dzieci w realizacji zadań rozwojowych korzystają ze wsparcia „dostępnego” rodzica, w tym przypadku – matki. W grupie dzieci z rodzin funkcjonalnych do czynników wspierających proces realizacji zadań rozwojowych zaliczyć można dobre sprawowanie funkcji rodzicielskich przez obojga rodziców, czyli wysoki poziom więzi i kontroli. Natomiast do czynników ryzyka powodujących niewłaściwe realizowanie zadań rozwojowych adolescencji, a zwłaszcza spowolnienie procesu osiągnięcia niezależności od rodziców zaliczono niski poziom sprawowania funkcji rodzicielskich przez matkę i ojca.

Poziom realizacji zadań rozwojowych pozostaje w ścisłym związku z eksternalizacją i internalizacją problemów oraz z pojawiającymi się w przyszłości problemami uzależnień¹⁷. Wykazane prawidłowości mogą być istotne dla rozumienia przebiegu rozwoju i procesu adaptacji dzieci w rodzinach alkoholowych oraz zasługują na uwzględnienie szczególnie w programach skoncentrowanych na przeciwdziałaniu zaburzeń psychospołecznych u młodzieży. Spojrzenie na problemy rodziny z perspektywy dziecka alkoholika pozwala na docenienie znaczenia czynników chroniących, zasobów i możliwości, jakie tkwią w jednostce i jej rodzinie. Wskazuje również na konieczność wzmocnienia rodzin z dziećmi w okresie adolescencji pod kątem podnoszenia jakości oddziaływań wychowawczych. W świetle prezentowanych badań okazało się bowiem, że proces kształtowania się własnej tożsamości przez adolescentów stawia nowe wyzwania przed rodzicami, którzy muszą prezentować metody wychowawcze cechujące się konsekwencją w egzekwowaniu dyscypliny i wysokim poziomem udzielanego wsparcia.

¹⁷D. CICHETTI, F. A. ROGOSCH, *op. cit.*, s. 597-600.

Iwona Grzegorzewska

**OBSERVED PARENTING PRACTICES VS. THE REALIZATION OF
DEVELOPMENTAL TASKS IN ADOLESCENCE**

Abstract

The problem focused on is the relationship of maternal and paternal parenting behavior in adolescence to developmental tasks in families with alcohol problems and in non-problems families. In alcoholic families, drinking leads to multiple family stressors including disrupted parenting characterized by a lack of love and poor discipline. In the present work it is assumed that observed parenting practices would be one of important risk or protective factors in families with adolescents. The first question addressed was whether children from non-problems families differ from children of alcoholics according to the parenting practice. The next question addressed was whether the specific family context was associated with an adolescent's development. Participants included 61 children aged 17–18. The research sample comprised two groups: 31 children of drinking alcoholics and 30 children of non-alcoholic parents. In general, the results of the present study suggest that the lack of love and poor control are significant risk factors during adolescence, specially in alcoholic families.